

Sayı: 1, Aralık 2024

Issue: 1, December 2024

Sinop İlahiyat Dergisi

**Zeynep Kaya. Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi
(İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2023), 312 s.**
Zeynep Kaya. Faith Development and Religious Education in Turkish Society
(İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Publications, 2023), 312 p.

Gökçehan AKTÜRK

Araştırma Görevlisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi
Anabilim Dalı

Research Assistant, Ankara Social Sciences University, Faculty of Theology, Department
of Religious Education

gokcehan.akturk@asbu.edu.tr | ORCID: 0009-0009-5585-2474

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Kitap İncelemesi | Book Review

Geliş Tarihi | Received: 19.09.2024

Kabul Tarihi | Accepted: 19.10.2024

Yayın Tarihi | Published: 30.12.2024

Atıf | Cite As

Aktürk, Gökçehan. "Zeynep Kaya: Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2023), 312 s." Sinop İlahiyat Dergisi 1 (Aralık 2024), 162-168.

Değerlendirme: Bu makalenin ön inceleme iki iç hakem içerik inceleme ise iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi.

Benzerlik taraması yapılarak intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim: ilahiyatdergi@sinop.edu.tr |

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sinopid/policy>

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler.

Review: Single anonymized- Two Internal and Double anonymized- Two External Double-blind Peer review
It was confirmed that it did not contain plagiarism by similarity scanning.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while conducting and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Complaints: ilahiyatdergi@sinop.edu.tr |

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sinopid/policy>

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyright: Authors publishing with the journal retain the copyright.

**Zeynep Kaya. Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi
(İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2023), 312 s.¹**

Öz

Din eğitimi hayatın bütünü ile ilgilenir ve temel konusu insandır. Din eğitiminin, insanı anlayabilmesi için onu tanıması gerekmektedir. Bu nedenle din eğitimi, dinin mahiyetine uygun şekilde insan varlığının bütünü ile ilgilenmektedir. Bu açıdan bakıldığında din eğitiminin ilgili olduğu alanlardan birisi de inanç gelişimi olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda James W. Fowler'ın İnanç Gelişim Teorisi, inanç gelişiminde en önemli modellerden biridir. Zeynep Kaya, Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi adlı eserinde, Fowler'ın İnanç Gelişim Teorisi'ni Türk insanı açısından geçerliliğini test etmeye çalışmış, öncelikle 40-60 yaş arası bireylerle görüşmeye dayalı bir araştırma yürütmüştür. Sonrasında okul öncesi dönemden başlayıp (7-12 yaş arası hariç) ülkemizde teoriye dayalı olarak yapılmış tezleri ya da çalışmaları genel olarak din eğitimi özelde ise yetişkin din eğitimi açısından bütünsel bir değerlendirmeye tabi tutmuştur. Kaya, İnanç Gelişimi Teorisi'ne din eğitimi açısından bakıldığında uygulama yöntemi problemi olduğuna ulaşmıştır. Bunun yanı sıra inancın tanımındaki dinî ve kültürel farklılık sebeplerini de dikkate alarak Fowler'ın bu teorisinin Türk toplumunun inanç aşamalarını doğru bir şekilde ölçmeye elverişli olmadığı kanaatine ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, İnanç Gelişim Teorisi, James W. Fowler, Dinî Gelişim, Türk Toplumunu.

Zeynep Kaya. Faith Development and Religious Education in Turkish Society (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Publications, 2023), 312 p.

Abstract

Religious education deals with the whole of life and its main subject is humanity. Religious education deals with the whole of human existence in accordance with the nature of religion. From this perspective, it can be argued that one of the key areas of religious education is the development of faith. In this sense, James W. Fowler's Faith Development Theory is one of the seminal models in the field of faith development. In her work, entitled Faith Development and Religious Education in Turkish Society, Zeynep Kaya study to see the applicability of Fowler's Faith Development Theory to the Turkish population. Kaya conducted interviews with individuals between the aged

¹ Eserin ilk baskısı 2015 yılında yayınlanmıştır. Bu çalışmada, eserin 2023 yılında yayınlanan son baskısı esas alınmıştır.

between 40 and 60. Afterwards, the theses or studies based on theory in Türkiye, starting from the pre-school period (except between the ages of 7-12), were subjected to a holistic evaluation in terms of religious education in general and adult religious education in particular. Kaya concluded that there is a problem with the application method when looking at the Faith Development Theory from the perspective of religious education. In addition, considering the reasons for religious and cultural differences in the definition of belief, she concluded that Fowler's theory was not suitable for accurately measuring the belief stages of Turkish society.

Keywords: Religious Education, Faith Development Theory, James W. Fowler, Religious Development, Turkish Society.

Zeynep Kaya tarafından kaleme alınan “Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi” adlı eser, James W. Fowler’ın İnanç Gelişim Teorisi’nin Türk toplumu açısından geçerliliğini, tüm gelişim basamaklarını göz önüne alarak, din eğitimi açısından incelemek üzere tasarlanmış doktora tezinin kitaplaşmış halidir.

Kaya, çalışmasının, Fowler’ın İnanç Gelişim Teorisi’nin insan hayatının tüm gelişim evrelerinde pratik olarak değerlendirildiği bir araştırma olması açısından ülkemizde bir ilki temsil ettiğini belirtmektedir.² Kitabın yazılmasındaki temel amaç ise Fowler’a ait İnanç Gelişim Teorisi’ni Türk toplumu açısından bir bütün olarak değerlendirmektir. Yazar, Fowler’ın teorisinin geçerliliğini ülkemizde test etmek için nitel araştırma yöntemi kullanmıştır. Görüşme tekniği kullanan yazarın araştırmasındaki evrenini; Türkiye’de yaşayan 40 ile 60 yaş arası orta yetişkin bireyler, çalışma grubunu ise; amaca uygun örneklem yoluyla İstanbul ve Sakarya ilinden seçilen 40-60 yaş arası orta yetişkinler oluşturmaktadır. Böylelikle yazar, 40-60 yaş arası bireylerin inanç gelişimi düzeyini, Fowler’ın “İnanç Gelişim Teorisi” bağlamında tespit etmiştir. Bununla birlikte Fowler’ın “İnanç Gelişim Teorisi” bağlamında ülkemizde yapılan diğer çalışmaları da kullanarak, farklı yaş aralıklarındaki bireylerin hangi inanç basamağına karşılık geldiğini ortaya koymuştur.

Kitap dört bölümden oluşmaktadır. Kaya, eserinin birinci bölümünde,

² Zeynep Kaya, *Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi* (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2023), 21.

araştırma bulgularının ve eserinde ulaştığı bilgilerin daha anlaşılır olması için birtakım kavramları açıklamıştır. Bunlardan ilki gelişim kavramıdır. İkinci olarak incelenen konu ise iman ve din alt başlıkları altında ele aldığı inançtır.³ Araştırmasıyla ilgili kavramlar yanında İnanç Gelişim Teorisi'nin dayandığı gelişim teorilerini de eserinin birinci bölümünde ifade etmiş ve bu gelişim teorilerinin Fowler'ın İnanç Gelişim Teorisi'ne etkisini kısaca açıklamıştır.

Yazar, birinci bölümün içindeki beşinci alt başlıkta araştırma konusunun temelini oluşturan James Fowler'ın İnanç Gelişim Teorisi'ni ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Burada teorinin tarihi seyrini, Fowler'ın inanca bakışını ve geliştirdiği teori bağlamındaki inanç gelişim aşamalarını ele almıştır.

Yazar, James Fowler'ın İnanç Gelişim Teorisi'nin eğitim alanındaki katkılarını ve teoriye yönelik eleştirileri de ele almıştır. Hıristiyan eleştirmenler, Fowler'ın teolojik varsayımlarını belirsiz bulurken, C. Dykstra teoride bir kuramsal sorun olduğunu belirtmiştir. Kaya ise bu eleştirileri eserinde açık ve anlaşılır şekilde sunmuştur.⁴

Kaya, James Fowler'ın İnanç Gelişim Teorisi'ni şöyle açıklamıştır; "Fowler'ın İnanç Gelişimi Teorisi, 7 aşamadan oluşan bir model olarak tasarlanmıştır. İlk aşama, temel inançların şekillendiği ve genel hatlarıyla bu çerçevede değerlendirilen bir süreçtir. İlerleyen altı aşama ise her biri kendine özgü özellikler taşır ve birbirinden belirgin farklılıklar gösterir. Fowler, Piaget'in "Soyut işlemler" olarak tanımladığı düşünme evresini daha da ayrıntılandırarak 4. 5. ve 6. aşamaları geliştirmiştir. Eleştirilerin aksine, Fowler, inanç gelişiminin art arda ve hiyerarşik bir yapı içinde ilerlediğini savunur. Her yeni aşama, bir önceki aşamaya kıyasla daha karmaşık ve zordur. Ancak, bu aşamalar arasında değerden çok yeterlilik farkı bulunur; son aşamalar, ilk aşamalara göre daha yeterli ve gelişmiş bir düzeyde yer alır."⁵

Fowler'a göre bir merhaleden diğerine geçiş, bireyin içinde bulunduğu dengeleme ve karşılaştığı bir kriz sonrasında bunun bireye etkisiyle veya sos-

³ Kaya, *Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi*, 28-30.

⁴ Kaya, *Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi*, 98-104.

⁵ Kaya, *Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi*, 110.

yal politik etkiler neticesinde ortaya çıkabilmektedir. Burada ifade etmek gerekir ki birçok teorinin bir merhaleden diğerine geçişte dikkat ettiği temel husus; bireyin zekâ yaşı veya psikolojik gelişimi yahut biyolojik olgunluğudur. Ancak Fowler bu görüşleri kendi teorisinin merhale geçişinde bir etmen olarak kullanmamıştır. Kaya, Fowler'ın teorisi ve inanç gelişiminin merhaleleri ile ilgili açıklamalar yaparak okuyucuya çalışmanın daha net anlaşılabilmesi için bilgiler vermiştir.

Kaya, eserin ikinci bölümünde araştırmanın amacı, yöntemi, evreni ve örnekleme hakkında bilgi vermiştir. Bunun yanı sıra inanç gelişim mülakatlarında elde edilen bulguları değerlendirmeye tâbî tutarak ortak sonuçları kalem almıştır.⁶ Ancak eserde, kimi sorulara verilen cevaplarda ortak bir sonuç/genellemeye gidilemediği de görülmektedir.⁷

Kitabın üçüncü bölümünde ise inanç gelişim teorisine dair ülkemizde gerçekleştirilen araştırma bulgularının mukâyesesi yapılmaktadır. Sağlıklı bir mukâyese olabilmesi açısından öncelikle James Fowler'ın inanç gelişimi mülâkatı bulguları aktarılmıştır. Yazarın Fowler ile aynı gelişim basamakları üzerinden yapılmış diğer kategorileri de çalışmaya dahil etmesi (7-12 yaş arası ve 60 yaş sonrası hariç) ayrıntılı bir kıyaslama ve değerlendirme yapmasına neden olmuştur. Böylelikle Fowler'ın İnanç Gelişim Teorisi'nin tüm basamaklarının daha net bir şekilde yorumlanmasını sağlamıştır. Ancak bölümün sonunda araştırma bulgularının yaş, cinsiyet ve gelişim özellikleri açısından yeniden ele alınması çalışmada tekrar hissi uyandırmıştır.

Kitabın son bölümüne bakıldığında ise üçüncü bölümde ifade edilen tüm gelişim basamaklarında elde edilen sonuçların Türk toplumunun inanç tarzı ile ilgili olarak değerlendirilmesinin yapıldığı görülmektedir. Kaya, değerlendirme neticesinde Türk toplumunun dinî bilgiyi elde ettiği kaynaklara, inanç tarzına, inanca yüklediği anlam ve yaşam içinde ona belirlediği rol hakkında

⁶ Kaya, *Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi*, 160-183.

⁷ Mesela, araştırmanın 14. Sorusuna baktığımızda yazar katılımcılara; “Olgunlaşmış bir iman modeliniz var mı? (Kişi veya düşünce olarak)” sorusunu yöneltmiştir. Elde edilen bulgularda iki farklı yönelim ihtimali yüksek olduğu için cevapları genellemek yerine “şahıs ismi belirten ve herhangi bir iman modeli olmayan” olmak üzere yazar tarafından iki bölümde incelenmiştir.

bilgilere ulaşmıştır.⁸ Dinî duyguların en yoğun yaşandığı ve bireylerin gelecekteki inançlarını etkileyen en önemli faktörün çocukluk tecrübeleri olduğu, araştırma sonuçlarından biridir. Özellikle çocukluk döneminde dinî ibadet ve uygulamalara olumlu bir şekilde yönlendirilen bireyler, yetişkinliklerinde dine daha yakın bir konumda kalırken, olumsuz tecrübeler yaşayanlar dinle bağlarını koparma eğiliminde olabilmektedir. Yazarın elde ettiği bir başka sonuç ise Türk toplumunun, dinî bilgileri genellikle ailesinden ve okuldaki DKAB derslerinden elde ettiği'dir. Bunun yanında ise Kur'an Kursları ve cemaatler de bireyin dinî bilgi elde ettiği yerler olmaktadır.

Türkiye'de teori ile ilgili yapılmış tüm araştırma bulguları, Gelişim Teorisi bağlamında Fowler'ın araştırma sonuçları ile karşılaştırıldığında, Türk toplumunun okul öncesi dönemi dışındaki tüm kademelerde ulaştığı aşama değerlerinin olması gerekenden daha alt seviyede olduğu anlaşılmıştır. Öyle ki 40-60 yaş arasındaki bireyler, Fowler'ın teorisinde öngördüğü şekilde 4. aşama ve üzeri değil; 3. aşama ve 3 ile 4. aşama arasında geçiş sürecinde bulunmaktadır. Diğer gelişim basamakları da (okul öncesi dönemi dışında) Fowler'ın teorisini desteklememektedir. Dolayısıyla Fowler'ın İnanç Gelişim Teorisi, Türk toplumunun inanç gelişimini açıklamakta yetersizdir. Çünkü Türk toplumundaki inanç gelişim aşamaları, her yaş grubunda gözlemlenen farklılıklar nedeniyle, Fowler'ın teorisine tam olarak örtüşmemektedir. Bunun en önemli sebebi, inancın tanımında yatan farklılıklardır. Türk toplumunun inanç anlayışı, Fowler'ın tanımladığı şekilde bir yapı sergilememektedir; zira bu tanım, Hıristiyan kültürünün etkilerini taşımaktadır. Batı kültüründe bulunan iman ve inanç ayrımı, Türk toplumunda pratikte geçerliliğe sahip değildir ve Türk toplumu için inanç, bir kritik meselesi gibi de görünmemektedir. Ayrıca inanç gelişim teorisi, araştırma için görüşme metodunu uygun görmektedir ancak Türk toplumunda yanlış cevap verebilirim düşüncesi veya eksik hissetme duygusu sebebiyle sorular tam manası ile cevaplandırılmamaktadır. Bunun yanı sıra katılımcıların bilgi birikimi de sonucu etkileyen en önemli etkenlerden olduğu eserde ifade edilmektedir.⁹

Kaya, İnanç Gelişim Teorisi'ni din eğitimi bağlamında değerlendirdiğini

⁸ Kaya, *Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi*, 205.

⁹ Kaya, *Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi*, 207-209.

belirtmektedir. Öncesinde ifade etmek gerekir ki inanç bağıllık duygusu ortaya koymaktadır ve din eğitimi de bu noktada inancı ele alır. Gerçekleştirilen çalışma da Türk toplumunun inancı algılaması ve bağlanması hakkında bilgiler vermektedir.

Yazar, eserinin sonunda tüm evreleri kapsayan genel bir değerlendirme yapmıştır. Sonuç ve öneriler sunarak çalışmasını sonlandırmıştır.

Genel olarak eserin özellikleri incelendiğinde, eser Türk toplumunun inanç gelişimini din eğitimi açısından incelemek üzere tasarlandığı için elde edilen bulguların daha anlaşılır olabilmesi amacıyla temel kavramlara ve bu kavramların anlamlandırılma farklılığına değinilmesi eserin anlaşılır olmasını sağlamıştır. Ancak eser din eğitimine değil, daha çok din psikolojisine aşina kişilere hitap etmektedir. Çünkü araştırılan konu din eğitiminden ziyade din psikolojisi alanı içindedir.

Kaya, elde ettiği görüşme sonuçlarını, herkesin anlamlandırabileceği şekilde hazırlamış ve literatüre kazandırmıştır. Değerlendirmeye konu olan eserin güçlü yönlerine ek olarak; literatür kapsamlı bir şekilde taranmış ve eser zenginleştirilmiştir.

Sonuç olarak, Fowler'ın İnanç Gelişim Teorisini, insan yaşamının her dönemi üzerinden din eğitimi bağlamında ele alan bu çalışma, Türkiye'de bu alanda yapılmış ilk araştırma olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca teorinin uygulanmasıyla ilgili birçok problemin bulunması ve inancın tanımındaki dinî ve kültürel farklılık sebebiyle Fowler'ın İnanç Gelişim Teorisi'nin Türklerin inanç aşamalarını ölçmeye elverişli ve güvenilir olmadığı sonucu da ortaya konmuştur. Kaya, meta analiz olarak ifade ettiği bu eserinin din eğitime ve ilgili alanda gerçekleştirilecek çalışmalara öncülük edeceğini öngörmektedir.¹⁰

Kaynakça

Kaya, Zeynep. Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2. Basım, 2023.

¹⁰ Kaya, *Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi*, 217.